
El diari de Joan Guàrdia, pagès del segle XVII.

Notes de lectura

per Joan-Lluís Marfany

El que segueix no vol ser més que allò que el subtítol indica: unes notes de lectura. Les he escrites, inicialment, sense cap pensament immediat de publicar-les, estimulat espontàniament per l'apassionant experiència de llegir aquest diari d'un obscur pagès del Collsacabra que va viure i morir al seu mas, al poble de l'Esquirol, fa més de tres segles. Una experiència que ha estat possible gràcies a Antoni Pladevall i Antoni Simon, que, amb persistència exemplar, han recuperat un manuscrit que hom havia donat per perdut i l'han editat modèlicament.

Joan Guàrdia comença a escriure el seu llibre el primer dia de desembre del 1631, a vint-i-set anys d'edat, probablement poc després de prendre el relleu del seu pare en l'explotació del mas familiar. Ell no diu, però, «escriure», sinó «fer»: «fas aquest llibre de paper blanc». Guàrdia pertany encara a una cultura predominantment oral, on el llibre té una individualitat d'objecte i on no s'ha operat la distinció entre llibre = text i llibre = exemplar concret d'un text. Ell no produeix un text que d'altres reproduiran en forma de llibres, sinó que «fa un llibre», un objecte concret i singular. L'operació essencial en aquest acte de producció és igualment la d'escriure, és clar, però «escriure» vol dir aquí alhora crear un text i consignar-lo damunt un paper, posant-ne totes les lletres, una rere l'altra. I l'operació comença i acaba en aquest producte únic, el llibre que Guàrdia «fa». Això és així no solament perquè el que escriu és un llibre de comptes per al seu ús personal i no destinat a la reproducció, sinó perquè Guàrdia usa aquí el verb «fer» com l'usaven els escriptors medievals, en comptes d'«escriure»: perquè un llibre és encara un objecte amb una individualitat pròpia, no sols en la seva materialitat física, sinó també en la seva condició de text. L'una i l'altra es confonen indistriablement.

Els primers mots que Guàrdia escriu són «En nom de Déu sia y de la gloriosa y umil Verge Maria»: una invocació religiosa rimada, una jaculatòria. Els editors, amb tota la raó, observen que això ens recorda fins a quin punt la cultura de la pagesia catalana del segle XVII era totalment amarada de religiositat. Però el que és interessant és que Guàrdia hagi sentit la necessitat d'utilitzar una jaculatòria *en aquest cas concret*. Vull dir que el començament d'un llibre exigeixi aquest pronunciament ritual. Quines altres empreses el demanaven? No en podem estar segurs; però, en canvi, sí que és evident que l'ús de la jaculatòria indica la relativa importància que «fer un llibre» tenia per a ell i una certa actitud de respecte, per part seva, davant el que així començava. L'acte d'encetar el llibre es revesteix de solemnitat. Però jo afegiria que això revela, a més a més, la inserció de l'acte de Guàrdia dins una tradició cultural. Els escriptors medievals també començaven sovint els seus llibres amb alguna invocació semblant, els religiosos sobretot, és clar, però igualment els laics. «*In nomine Sancte et individue Trinitatis*» són els mots introductoris del *Viatge al purgatori de sant Patrici* de Ramon de Perellós, per exemple; «En nom de Nostre Senyor ver Déus Jesucrist e de sa beneita mare, madona Santa Maria, e de tots los seus beneits sants e santes, amén», els de la *Crònica* de Muntaner. El costum, després, s'anirà perdent, i els escriptors iniciaran els exordis invocant la musa, saludant el lector, o adreçant-se al dedicatari. Perdurarà, en canvi, en escrits de tipus més o menys populars. L'anònim *Viatge a l'infern de Pere Portes* també comença amb una jaculatòria: «En nom de la SSma. Trinitat, Pare, Fill i Esperit Sant, amén». Això és probablement a causa del fet que, fora de les minories cultes, els únics llibres que circulaven entre la majoria de la població alfabeta eren textos de devoció que, naturalment, s'iniciaven d'aquesta manera. En la limitada experiència de Guàrdia, doncs, un llibre *calia* començar-lo així. Un llibre i qualsevol escrit. Però potser hi havia una altra raó encara més important. Si ho mirem bé, fins i tot entre els escriptors medievals el costum de la jaculatòria inicial és més freqüent (gairebé invariable) en els textos de caire autobiogràfic. Deu ser potser perquè per a la majoria de la gent l'única possible ocasió d'escriure —o, més sovint, dictar— un text era la de fer testament, i una tan greu acció inevitablement requeria la solemnització de la invocació inicial? En qualsevol cas, crec que no hi pot haver cap dubte sobre la tradició cultural mateixa, i era en aquesta que s'inscrivía la jaculatòria amb la qual Guàrdia obria el seu llibre. Una tradició que ha perdurat gairebé fins als nostres dies. Quan Joaquim Ruyra, per exemple, iniciava els seus llibres amb els mots «Ave Maria Puríssima» indicava així la seva coneguda carcúndia, és clar, però potser sobretot es vinculava deliberadament a una tradició de literatura «popular», una tradició dins la qual escriure és un fet poc habitual, difícil, i, doncs, solemne.

El motiu inicial de Guàrdia és estrictament pràctic: «ascriure comtas y mos negocis». Cal afegir, però, que aquest és un llibre de comptes molt *sui generis*, dut sense mètode ni sistema. Sense tenir el manuscrit a la vista és impossible de ser taxatiu en aquest respecte, però tot indica que, al començament, Guàrdia fa les seves entrades simplement una rere l'altra, tal com es van produint, sense distingir els ingressos de les despeses, sense agrupar les diferents anotacions en cap ordre, sense sumar ni deduir quantitats, indicant dates només molt ocasionalment, i intercalant en els comptes entrades de tota una altra mena, com la sortida del ramat cap a les pastures de muntanya, per exemple. És possible que ell mateix s'hi entengués i que el llibre tingués per a ell una utilitat pràctica immediata que nosaltres no hi sabem veure. Però un hom té la impressió, sobretot, que la intenció de Guàrdia era fonamentalment de deixar constància escrita

dels fets d'importància relatius a les activitats del mas, senzillament. La majoria d'aquests fets són transaccions comercials, però no pas tots. I sembla també com si les quantitats involucrades no tinguessin importància per elles mateixes, no tanta, si de cas, com les mateixes transaccions, independentment del seu valor.

Però tampoc no hem d'exagerar. Al capdavant, es tracta, com el mateix Guàrdia ens diu, d'anotar els seus comptes i els seus negocis. El que passa és que allò que més interès té per a ell és, potser, no pas dur una comptabilitat del mas, sinó inscriure en el seu llibre, amb valor recordatori i solemnitzador, els compromisos tractats amb col·legues, proveïdors i treballadors contractats. Dels tradicionals tractes de paraula hem passat tal vegada a una situació en què hom comença a sentir la necessitat de fixar-los per escrit, donant-los així un caràcter més vinculant, contractual. Poc o molt, doncs, un cert sentit «empresarial» s'insinua, ni que sigui d'una manera incipient i barroera, en l'economia rural. De fet, les anotacions aviat aniran esdevenint gradualment més sistematitzades i el llibre s'anirà racionalitzant una mica com a llibre de comptes. Primer, la datació precisa de les entrades es farà més freqüent. Després, fa l'efecte que, a partir de les anotacions del foli 8, relatives a les despeses originades per les obres de la Casa de la Vila, Guàrdia comença a deixar espais en blanc per tal d'entrar-hi més tard partides de la mateixa mena, agrupant així les entrades d'una manera més racional. Per exemple, al capdavant del foli 8 hi ha una sèrie d'anotacions del 1642; més amunt d'aquestes, però, hom pot llegir ara dues entrades fetes més tard, el 1644, agrupades amb la resta de les que fan referència a les esmentades obres de la Casa de la Vila. Al final del foli 8v hi ha dues anotacions referents a tractes amb un tal Roca, datades el 1650, mentre que la primera anotació del foli 9r és del 4 de juny de 1642. El foli 10r comença amb una entrada del 1644, feta *a posteriori*, ja que es tracta d'un balanç general de l'any: «Item mamorial de l'any 1644, que podem dir lo de misèria, que a mesas lo blat ja no tornà a més barato que feia d'abans, ans bé sempre se anà encarástín...» Després hi ha una sèrie d'entrades més específiques, totes relatives al mateix any i fetes també amb posterioritat als fets, perquè són escrites en passat: «Item en lo mes de janer de dit any vax comprar... Item als 22 de marts de dit any vax comprar...» Cap al maig (calculo, perquè hi ha un seguit d'anotacions sense datar) Guàrdia torna al present: devia ser aleshores que va fer totes les entrades immediatament anteriors. El que és interessant, però, és que havia deixat inicialment el foli 10r en blanc i havia saltat al 10v, on havia entrat, el 20 d'abril de 1643, la primera anotació d'una altra sèrie de comptes, els relatius a la tutoria d'una tal Matavera. Totes les altres entrades d'aquest foli 10v pertanyen a aquest mateix rengló i són fetes en diverses èpoques. Guàrdia, en efecte, també havia deixat una part del foli en blanc i havia passat al capdamunt del foli 11r, on havia anotat les despeses motivades per la mort del seu bover el 16 de novembre de 1643 (mentre que les darreres entrades relatives a la Matavera són més tardanes, de l'agost del 1644). El foli 11 no conté, en el seu endret, cap altra mena d'anotació. Al revers continuen, en canvi, els comptes del 1644 interromputs al final del foli 10r. Cal afegir encara que aquests també semblen haver estat ordenats: totes les entrades del foli 11v fan referència al bestiar i als tractes amb el pastor. Així mateix, les del foli 12r són també totes del 1644, però d'un únic gènere: són totes relatives a la contractació de criats. Sembla, doncs, que l'any 1644 Guàrdia va començar a organitzar les seves transaccions en diferents partides i a dedicar un full a part a cada una. Aquesta sistematització, però, és només relativa. Potser una anàlisi més minuciosa, feta sobre el manuscrit mateix i que jo, per consegüent, no estic en condicions de dur a terme, permetria de discernir-hi alguna

mena d'organització més precisa. Però ho dubto molt. La impressió que jo en trec és la d'un cert ordre dins el caos general, o, més ben dit, d'uns repetits intents de sistematització que no tenen continuïtat i degeneren ràpidament. La introducció d'una actitud «empresarial», si se'm permet l'anacronisme, de cara a l'exploració del mas, sembla encara, com he dit, molt primitiva i incipient.

En tot cas, ja abans dels primers senyals d'aquesta relativa organització dels seus comptes, Guàrdia havia introduït una dimensió completament nova dins el seu llibre. El 25 de març de 1638, deixant en blanc una part del foli 4v (després hi entraria algunes anotacions corresponents al 1639), comença el foli 5r amb una anotació relacionada amb el pagament del dot de la seva germana, casada amb l'hereu Espona de Saderra. Encara es tracta, doncs, de les finances del mas, però sembla com si Guàrdia hagués decidit d'anotar en full a part les matèries referents a dots, lligítimes i capítols matrimonials (abans, en canvi, havia inclòs la nota dels seus propis capítols matrimonials, el 9 de juny de 1637, entre les altres transaccions normals del mas). Però l'anotació que segueix ja no té res a veure amb aquests afers: és la d'una efemèride familiar, el naixement de la seva primera filla. A partir d'aleshores els folis 5r i 5v seran dedicats exclusivament a registrar els naixements dels altres fills, cinc en total, entre el 14 de gener de 1640 i el 27 de gener de 1650. Al mateix temps, Guàrdia deixa en blanc la resta de l'endret i tot el revers del foli 5 (on entrarà, com he dit, els esmentats naixements) i dedica ara als capítols matrimonials i als dots de la família el foli 6r, on entra, el 12 de maig de 1640, els detalls dels capítols matrimonials del seu germà Segimon (i aquesta resultarà ser, al capdavant, l'única entrada d'aquesta plana) i continua els comptes normals i corrents al foli 6v. El fet em sembla significatiu, perquè indica que Guàrdia ha decidit d'ampliar la funció del seu llibre: ja no es tracta simplement d'escriure-hi els «comptes i negocis», sinó de consignar-hi alguns esdeveniments importants de la vida de la família. Els seus motius ja no són, doncs, estrictament pràctics. Guàrdia vol deixar constància escrita d'algunes fites essencials de la seva existència. Per a benefici de qui? Dir «de la posteritat» pot semblar exagerat, i tanmateix és d'això que es tracta: per a recordar-s'ho a si mateix anys a venir, quan sigui vell, per als fills mateixos, per als fills dels fills, per a qualsevol que algun dia pugui trobar-se amb aquest manuscrit a les mans. És ben poc probable que Guàrdia s'ho plantejés conscientment i en aquests termes. Però quina altra raó podia tenir per a anotar en el seu llibre aquesta mena de coses? Ignasi Terradas, el llibre del qual, *El món històric de les masies*, he llegit després d'haver escrit la primera versió d'aquestes notes, arriba a la mateixa conclusió respecte als documents en general que hom troba als arxius de les masies. Hom té la impressió «que hi ha una "consciència històrica de la masia"»; els autors d'aquests escrits «sembla que pensaven en la història». La meva experiència de la lectura del diari de Joan Guàrdia ho corrobora: en un moment determinat s'hi fa present una certa consciència històrica.

La veritat és que ja havia aparegut abans, i d'una manera molt més clara. L'any 1634 Guàrdia gira el seu llibre i, començant per la part del darrere, inicia tota una altra sèrie d'anotacions, d'una mena totalment diferent. Aquestes noves entrades les fa d'any en any i són com un resum de l'anyada agrícola i meteorològica: si ha estat bona o dolenta, si ha plogut o no, el resultat de cada una de les collites, blat, fruita, glans, verema, els preus que se n'han pagat. També hi inclou alguns esdeveniments d'abast general i caire excepcional: una epidèmia l'estiu del 1636, una plaga de calàpets, i, sobretot, notícies i rumors de guerra. De fet, la primera d'aquesta nova sèrie d'anotacions comença amb la relació d'un

conflicte local, un enfrontament dels pagesos amb algunes tropes del rei d'Espanya en trànsit per la comarca: «...havem tingut malas novas del rey y als 14 de juny havem tinguda una brega ab los soldats per lo qual matàran un homa al Puxsaspedras y tiràran an al balla...»

Així, doncs, a partir del 1634 Guàrdia escriu no un, sinó dos llibres alhora. D'una banda, continua el seu llibre de «comptes i negocis» —i ho continuarà fent fins al 1670. De l'altra, comença, per la part de darrere del volum, una crònica pròpiament dita dels temps que li ha tocat de viure. Hi ha aquí, em sembla, la culminació d'un procés. Guàrdia emprèn la redacció del seu llibre obeint dos impulsos diferents: una vaga voluntat de racionalitzar una mica l'administració del mas i un desig de consignar per escrit certs fets i esdeveniments a la posteritat. Ara bé: inicialment aquests dos impulsos es confonen en un de sol, en un projecte difús i poc coherent, en el qual la primera motivació sembla a primer cop d'ull la dominant, però on la segona, més implícita, traspua tanmateix en tot moment. Aviat, però, aquests dos objectius es faran més precisos i seran clarament separats: el llibre de comptes, una mica més eficient i sistemàtic, d'una banda; uns annals, que responen a una voluntat ja conscient de registrar la història, de l'altra. Si el paper hagués estat un article més assequible, Guàrdia potser hauria reservat la llibreta ja encetada per al llibre de comptes i n'hauria destinat una altra de nova a la segona finalitat. Com que no es podia permetre aquest luxe —o se'l podia permetre, però li hauria semblat excessiu—, va recórrer a l'expedient que més s'hi acostava: va girar la llibreta i va començar per l'altra banda. Del que no pot haver-hi cap dubte és que Guàrdia tenia molt clar en el seu cap el fet que estava escrivint dos llibres diferents.

I tanmateix una cosa els unia. La crònica que Guàrdia escriu, distingint-la dels comptes del mas, és al capdavant la d'aquest mateix mas. Ell n'és el protagonista. Els fets que Guàrdia creu dignes de ser consignats a la posteritat no són pas les coses que els han passat a ell i als seus, sinó si ha plogut o no, si els blats han estat bons o dolents, si ha calgut dur els porcs a pasturar a un lloc allunyat perquè a la comarca hi ha hagut poques glans, si la verema ha estat abundant: les coses que han passat al mas. Els noms que surten a la crònica no són pas, en general, noms de persones, sinó de camps i altres parts de l'heretat: la Vall, la Cabanya, l'artiga del Llansís, la del Sardà, el Passant Gran, la font de l'Om, el camp de la Perera. Amb alguna petita excepció, com la de la malaltia que ell mateix contrau l'estiu del 1636, la relació d'incidents d'abast personal es limita als naixements i les morts (els dels fills, la d'un mosso, la del germà Segimon) i, significativament, aquests són inclosos no a la crònica anyal, sinó a l'altra part del llibre, barrejats amb els comptes. Si aquests fets importen és també perquè afecten el mas. Guardades totes les distàncies que calgui, són esdeveniments del mateix ordre que la venda d'un «matxo prenyador», el retorn del bestiar de la muntanya, o el lloguer de dos mossos nous. No són, pròpiament, història. Els homes no en tenen, d'història; el mas, sí. Els homes neixen, viuen i moren, vénen i se'n van, en un cicle eternament repetit. Les seves vides no són més que un seguit de gestos i actes que reproduïxen els que altres homes com ells han fet abans i faran després. Els esdeveniments dels quals són protagonistes, o víctimes, accidents insignificants, sense vàlua ni sentit propis en aquest constant moviment cíclic. Només la terra és subjecte de la història, la terra treballada, conreada, el mas.

Però aleshores, dins aquesta visió immobiliària dels afers humans, quina raó pot un hom tenir per a voler deixar constància escrita del pas del temps? Per què registrar les collites, el temps, les plagues? Dit d'una altra manera, com s'in-

trodueix dins aquesta cosmovisió la idea que la crònica de la vida del mas mereix de ser anotada de cara a la posteritat, el sentit de la història? El començament dels annals escrits per Guàrdia em sembla revelador en aquest sentit. Guàrdia els enceta amb un balanç de l'any: «Aquest any té bon prinsiipi y en particular tenim bona bundànsia de aygua perquè ha fet grans diluvis a la darraria de la co-resma...» Però, tot seguit i sense transició, passa a parlar d'uns fets de tota una altra mena: «...y també haven tingut malas novas del rey y als 14 de juny havem tinguda una brega ab los soldats...» Guàrdia s'adona, sens dubte, que els temps són excepcionals, i és aquest sentiment de l'excepcionalitat de l'època el catalitzador que precipita la decisió de passar d'escriure un llibre de «comptes i negocis» a consignar a la posteritat els esdeveniments del període. La noció és encara vaga: més aviat instint que no pas consciència. I per això el que Guàrdia registra en el seu llibre són sobretot encara els fets essencials en la vida del mas: el temps i les collites. Més endavant, però, la gravetat dels esdeveniments polítics coetanis es farà palesa i Guàrdia veurà aleshores clarament que li ha tocat de viure una època autènticament excepcional. Aleshores també es produirà un altre canvi en el llibre. Justament l'any 1640, arran de la revolta dels Segadors i l'inici de la guerra, Guàrdia separarà en la seva narració els trasbalsos socials i polítics i el que, per entendre'ns, anomenaré la crònica del mas. Al capdamunt del foli 33v encetarà un nou relat dels primers i, deixant molts folis en blanc, saltarà al 78v i hi continuarà els seus balanços anyals de les collites i els incidents meteorològics, sense barrejar ara aquests amb aquells. Tots dos folis, el 33v i el 78v, comencen exactament amb els mateixos mots: «Aquest any de 1640...» Però el primer continua: «...és antrat ab gran borrasca de soldats, perquè nostre rey ha tornat cobrar lo castell de Salças lo dia dels Reys...», i segueix amb la narració del Corpus de Sang; mentre que al segon hom llegeix «...és atat molt desbaratat també, com la gent, perquè ha feta molt gran axut en lo mes de max y de juny, que la gent ha fetas grans pregàries per pluja...» i passa a registrar el resultat de les collites. Aquest procediment d'entrades paral·leles, unes per als esdeveniments «històrics», les altres per a la vida del mas, ja es mantindrà així fins al final.

Ara estem, doncs, en condicions de precisar una mica millor el procés, ja indicat abans, que converteix Guàrdia de pagès il·lustrat, orgullós i curós del seu mas, en cronista del seu temps. Ha començat fent un llibre de «comptes i negocis» —encara que, com he suggerit abans, també cal veure en això un desig més o menys conscient d'immortalitzar el mas. Aviat, però, comencen a produir-se senyals que els temps estan revolts, que a un hom li ha tocat de viure una època poc normal. Experimentat primer només com una sensació no formulada, probablement com una preocupació pel futur immediat, això no es tradueix tot seguit en una decisió d'erigir-se en cronista d'aquesta època, però sí que qualla en la idea que allò que a un hom no li havia passat pel cap que fos digne de ser consignat per escrit —la vida diària del mas— potser sí que al capdavant ho mereix, en previsió dels possibles trasbalsos que l'amenacen. No la vida dels individus, de Joan Guàrdia i els seus. Aquestes continuaran sent transmeses com sempre ho han estat, per via oral, en converses a la vora del foc. Amb tot, alguns esdeveniments cabdals, naixements i morts, sí que val la pena de deixar-los registrats: hom hi destina un full del llibre, però encara entremig dels «comptes i negocis». Són importants, però no tant. Les fites de la vida del mas, en canvi, ja són una altra cosa: el mas perdurarà, cal que perduri. I anotar-ne les vicissituds per a la història és potser una manera de conjurar els perills encara incerts que el sotgen. Una nova secció, completament separada, hi és dedicada. Hom hi barreja encara

l' anotació minuciosa dels fenòmens meteorològics, dels resultats de les collites, també d'aquests nous «senyals del temps», les «cosas nunca vistas» com en diu en Guàrdia. La distinció entre els uns i els altres roman poc clara. Els fets que «els blats han estat molt bons», que «ha feta gran tramuntana», i que «lo rey ha fets anar molts treballadors [i] han asatiada la gran fortalesa de Laucata» són vagament del mateix ordre. Però el 1640, finalment, els auguris ominosos, les «cosas nunca vistas», es congrien en una autèntica tempesta històrica. La normalitat queda suspesa, la terra va tota en renou. I, de la manera més natural, Guàrdia, preparat per tot el procés anterior, passa a convertir-se en un autèntic cronista del seu temps. És que ara ja no hi pot haver cap dubte sobre la categoria històrica i, doncs, historiable dels esdeveniments: guerres, revoltes, setges, afers del rei d'Espanya i el rei de França.

Fins a quin punt els esdeveniments han fet canviar la naturalesa del llibre que «fa» Guàrdia ens ho revela un fet molt curiós: després del 1648, quan la guerra comença a afectar directament la comarca, el nostre pagès deixa de fer entrades al seu llibre de comptes i ja no les reprendrà fins al 1664. Això es podria explicar, és clar, perquè durant aquests anys tot va capgirar i els temps no estan per a comptes i negocis. Però aquesta no pot pas ser la raó principal, perquè l'altra secció del diari, on Guàrdia fa els seus balanços anyals de les collites, indica que, malgrat els trasbalsos, la vida i els afers del mas continuen. Si Guàrdia continua anotant si la verema ha estat bona o dolenta, si hi ha hagut glans o no, quantes quarteres de blat ha donat tal camp o tal altre, per què no registra el que deu a en Tal, el que ha cobrat d'en Tal Altre, els seus tractes amb el pastor? Hi ha, a més, un altre detall: Guàrdia oblida d'anotar ni més ni menys el naixement del seu fill petit, batejat Segimon com el que havia mort, sens dubte molt poc abans, de la verola. L'existència d'aquest altre fill només la descobrirem més endavant, quan el seu pare ens explicarà, al diari, que l'ha mossegat un gat foll o, encara més tard, que un altre pagès ric, que acaba de perdre el fill, se l'ha endut al seu mas amb la intenció d'adoptar-lo com a hereu. No. Com he dit, el llarg parèntesi en el llibre de comptes només pot explicar-se pel fet que Guàrdia ha passat ara a escriure tota una altra mena, molt més important, de llibre. Una autèntica crònica. Però, al mateix temps, si no hagués estat pel seu gradual aprenentatge en les arts de «fer un llibre», el pagès Joan Guàrdia, aquests fets, els hauria probablement viscut en el seu paper de comparsa, però no se li hauria acudit d'erigir-se'n en historiador.

Malauradament, aquesta seva història de la Guerra dels Segadors, nosaltres la llegim ara amb un difícilment reprimint sentiment d'irritada frustració. Aquest maleït pagès, en comptes d'explicar-nos aquesta gran crisi històrica tal com ell mateix la viu, que és el que nosaltres voldríem, s'entesta a donar-nos notícies de segona o tercera mà dels grans esdeveniments bèl·lics: setges de Barcelona, Tarragona; Lleida, i altres llocs llunyans, batalles terrestres i navals, grans moviments de tropes. Noves que li arriben de lluny, dutes per viatgers i traginers, passades de boca en boca, filtrades i deformades pels diversos transmissors. Fets que podem conèixer molt millor per documents més precisos i fidedignes, pels papers de les cancelleries i els testimoniatges dels seus poderosos i importants protagonistes. La nota personal només interfereix amb aquesta narració quan les tropes en trànsit passen per l'Esquirol, i les referències hi són sempre concises i incidentals: «Y après en lo matex any, lo primer dia de coresma, va arribar en nòstron lloch una companya de soldats de cavall que éran alguns xixanta y se aposentaren per totas las casas de hont hi avia palla, que nosaltres ne taníem set, lo capità y sis criats y tres cavalls y duas eugas, y dins poch dias los arribà

nova que los castellans avian asiat lo castell de Monsó, y en lo punt partíran més de la maytat y anàran [a] donar socorro al castell y gafaren tots los que tenian lo siti, que fóran entre morts y presos prop de dos mil...» «Nòstron lloch» i els seus homes apareixen d'esquiltlentes en el relat quan hi arriben els autèntics actors d'aquesta història i en desapareixen de la mateixa manera quan aquests se'n van. Una d'aquestes intrusions em sembla particularment significativa. Guàrdia està parlant del setge de Lleida pels castellans. Una batalla prop de la vila ha estat guanyada per aquests i l'exèrcit catalano-francès ha hagut de refugiar-se dins la ciutat un altre cop. El virrei francès ha fet executar tres capitans per no haver «ben paleat» i ha demanat reforços a França, «de ahont ha vingut gran socorro, que a 20 de juny han allotjat así, en l'Asquirol, tres-sens cavalls...» Aquest cop Guàrdia, que sens dubte escriu uns pocs dies més tard, cremat encara pels estralls causats per aquestes tropes, s'hi esplaia excepcionalment: «...que casi tots restaren en lo lloch y tots se'n vingéran en nostros camps a cercar sivada, que entra lo diumal del rector y la fexa més alta del casal Sasumeras y lo camp de Saruvira, que tot hera sivada, bé paraxia un firal entra cavals y gent; uns dallàvan, altres sagaven, altres arencàvan cayretas que feia faradat, que pur almanco nos donàran dany de més de trenta lliuras y me donaren mix dopla y lo endemà n'i dormi[ren] sinch-sens del batalló». Tot seguit, però, com si es penedís d'haver introduït aquesta digressió massa personal, la dóna clarament per acabada i indica que torna als fets realment importants: «Tornem a parlar dels castallans, que quant fou feta la brega posàran siti a la siutat de Lleyda, de ahont per tres parts la baten cruelment...» La història només toca l'Esquirol de passada i els seus homes no hi fan cap paper digne d'esment.

Sortosament per a nosaltres, però, el mas sí que en té la seva, d'història, i Guàrdia, encara que ja no la confon amb l'altra, amb la que fan reis i generals, la dels setges i batalles, no renuncia tampoc a continuar escrivint-la. I així, com ja he dit abans, prossegueix, en una altra part de la llibreta, la crònica de les collites, les pluges i nevades, els èxits i les decepcions dels pagesos, any rere any: «Aquest any de 1640 és astat molt desbaratat també, com la gent, perquè ha feta molt gran axut en lo mes de max y de juny, que la gent ha fetas grans pregàries per pluja, que no avem pogut sollevar en tot lo mes de max, y après, a la darraria de juny, nos posàrem a lleurar tot dur y no valgé res nòstron guaret perquè la pluja li vingué desobra y tant, que en tot lo astiu no féu altra cosa, que no pogéram fer un pam de goret que bo fos, que per St. Bartomeu teníam bon tampir.» Els blats han estat suficients, però hi ha hagut poc raïm i poca fruita, tret de les nespres; la setmana abans de Tots Sants va fer molta tramuntana i les glans van caure totes, però malgrat això hi ha hagut molts porcs i no s'han pagat a gaire bon preu. I així, *mutatis mutandis*, un any rere l'altre. El 1642 va haver-hi grans aiguats i el Ter va fer «grans astragos». El 1643 el fred va matar el mill i les nogueres, i a l'estiu la calamarsa va fer malbé els blats. El 1644 va ser any de fams i, pel setembre, hi va haver un terratrèmol i una gran ventada que va arrencar arbres i enderrocar cases. El 1645 va caure una gran nevada el dia de sant Ramon. Etcètera. Aquí són les al·lusions a la guerra que són escadusseres i incidentals. Si, d'una banda, els fets que afecten la vida del mas no són prou importants per barrejar-se amb els esdeveniments històrics, de l'altra fa l'efecte que Guàrdia volgués subratllar que, entremig d'aquests trasbalsos creats pels poderosos de la terra, el mas continua impertorbable, l'única cosa sòlida en un món capgirat i en renou. Això reflecteix un simple fet, és clar; però potser també una fe i una esperança? Un altre cop els homes vénen i van, els reis fan guerres, els vassalls passen dels uns als altres. El mas roman. Ha de ro-

mandre. Potser hi ha també, en aquesta secció del llibre de Guàrdia, la vaga consciència d'una missió? Els Guàrdies d'aquest món, modestos i anònims, han de continuar i continuen fent totes les feines necessàries per tal que el món, el món que tots coneixem, continuï ell també, quan aquests tràngols excepcionals hauran passat. És clar que, això, Guàrdia, en la seva modèstia de pagès, no s'ho devia plantejar així. Però el fet que, enmig del gran desgavell històric —que ell mateix relatava en una altra part del seu llibre—, continués la seva crònica de les anyades agrícoles alguna cosa vol dir. Sense formular-s'ho potser, Guàrdia se sap una anella, anònima i modesta, però al capdavant essencial, en una llarga cadena. De sobte, els seus lectors ens sentim molt petits, perquè aquestes planes, tan senzilles i factuais, netes de pretensions, ens recorden que un racó de terra catalana porta encara, en la seva fesomia mateixa, la marca que va contribuir a deixar-hi, fa més de tres segles, aquest pagès que, amb tantes dificultats, anotava a la seva llibreta els seus treballs encaminats a preservar i passar als seus successors aquest tros de terra com a mínim en l'estat en què l'havia rebut. Qui pot dir el mateix?

Però encara hi ha més. Ve un moment que la guerra mateixa, fins aleshores distant, s'acosta a l'Esquirol, i la narració de Guàrdia esdevé llavors apassionant. Tot i la seva reticència de pagès conscient de la seva escassa importància històrica, Guàrdia ja no pot evitar de barrejar-se com a actor, ni que sigui secundari, a la seva crònica. El relat es carrega ara de referències personals, d'experiències viscudes, de testimoniatges directes. Els escenaris ja no són viles i ciutats llunyanes, sinó llocs ben coneguts per on el narrador ha transitat més d'una vegada: «el carrer de Sant Francesch» i «la casa de Sant Jaume» de Vic, «el pas de Guri», el Tosell, el mas d'en Prat, i, finalment, els topants mateixos de l'Esquirol, «la casa de la Bertrana», la Rectoria, «la caum d'en Parareda», la casa del Feu, el Puig Saguàrdia. Els actors principals deixen de ser alts personatges de noms difícils, deformats per la distància, l'exotisme, i el semianalfabetisme del narrador. Ja no són el marquès «de las Vilas», ni el «Musur de la Mota», ni «lo Musur de Marsí», sinó «lo nostro senyor baró de Cabrarès, que's diu Granollachs», i «an Bosch de Pruit y son germà», i «misèr Tàpias, jutja de l'Audiència», i «mon cosí germà an Baranera de Gulp». De fet, el canvi més ostensible que es produeix en la relació és l'extraordinari increment en el nombre de personatges individualitzats que comencen a pullular-hi, movent-se per una geografia identificada amb la mateixa precisió i el mateix detall. Finalment, els lectors moderns tenim allò que volíem: el testimoniatge directe i viscut de la guerra en una comarca catalana. No tan coherent, articulat, i ben narrat com ens hauria agradat, és clar. Guàrdia dóna poques explicacions, no elabora els fets, no descriu: es limita a registrar esdeveniments. Això no deixa de tenir les seves compensacions: la impressió de caos, de capgirament de l'ordre normal de les coses, és molt més viva. Però, a canvi, el relat resulta confús. Hem de fer un esforç d'ordenació i interpretació. Amb tot, algunes vinyetes aïllades resulten plenes de vida: les tropes castellanques que no volen menjar més que gallines i que requisen les cavalleries del poble per a dur-hi les putes que, sens dubte, van a buscar a Vic; la silenciosa satisfacció dels pagesos quan aquests mateixos soldats, havent estat sorpresos pels miquelets afectes a França, tornen al poble «tots an camisa y molt asparentats, que bé's hera passada l'arrogància que portàvan lo dia abans»; la vida sempre amb l'ai al cor, amagats als camps de dies, tornant a les cases a la nit i havent-ne de fugir altre cop «ab la olla al coll». Cal afegir també que, malgrat que Guàrdia es limita en general a registrar els fets sense comentari, és en aquesta part que un element de passió personal, ni que sigui reprimida, s'infiltra ara i adés en el diari, sota la forma de l'elogi d'algun personatge o la condemna d'al-

gun altre. Però sobretot és també aquí que la crònica s'acosta més a una autèntica narració. De tant en tant, endut sens dubte per la força mateixa dels fets que enregistra, Guàrdia es posa a contar una història. Els seus recursos són pobres. Termes ponderatius elementals i convencionals, sobretot: «lo asclafit de aspall·llar caixas que fèian era terror»; «las abellas que an malmesas a la Plana de Vich no té comta»; «parexia un judici de ascopetades i crits»; «qu'és gran terror», «no's pot creura», «no són de comtar», «no tenen comta», «que era cosa d'aspantar». Són procediments, de fet, que revelen el reconeixement per part de Guàrdia de les limitacions dels seus poders de descripció. Alguna vegada, però, troba algun recurs més sofisticat de narrador, algun símil o imatge d'una certa vivesa, extrets en general de l'experiència de la vida rural. Els soldats francesos són a l'era, saquejant els baguls que han tret de les cases i carregant palla, quan, de sobte, arriben uns miquelets enemics «y comensaren de tirar ascopetadas als que éran a l'era y no paraxia sinó que lo llamp y agés ferit». Un altre atac per sorpresa, amb el corresponent resultat de la fugida desordenada i en pànic dels atacats, és descrit amb un símil encara millor: «ab tanta fúria que paragé que lo llop hagés farit ab los moltons». En un altre fragment, Guàrdia i els seus s'estan mirant, de dalt el puig veí on s'han refugiat, els miquelets, ara espanyols, que s'han instal·lat al poble i l'estan saquejant. L'escena és descrita d'una manera que, dins la seva senzillesa, aconsegueix de transmetre alhora el moviment i l'efecte creat per la distància a què es troben els observadors: «Anàvan los fadrins tot lo dia com las abellas, uns anàvan, altres venían y totom menjava y bavia y robava, asò a discreció.» Però, sobretot, hi ha un breu detall que indica vívidament que Guàrdia, inicialment un mer anotador de fets, ha acabat adoptant el paper de narrador. De fet, en un parell o tres d'ocasions, utilitza l'expressió ponderativa «com se pot pensar», que ja pressuposa un receptor del relat. Però en un sol moment, que no es torna a repetir, la fórmula impersonal és substituïda per la personal: uns miquelets que duen un pagès presoner, en adonar-se que, mentre ells menjaven a la cuina del mas, aquest se'ls ha fet escàpol per la finestra, s'aixequen de taula i surten a empaïtar-lo «ab la fúria que podeu pensar». El subjecte d'aquest «podeu» ha de ser per força el receptor de la història que Guàrdia està narrant. De la posteritat vaga i indefinida a la qual consignava els incidents de la vida del mas, Guàrdia ha passat a adreçar-se a *un lector*. No conscientment, és clar. Ell no s'ha considerat mai un escriptor. Però el seu llibre s'ha anat fent i ell s'hi ha anat abocant, els fets viscuts han començat a proporcionar-li una història, i ha acabat trobant-se, com qualsevol escriptor, escrivint per tal de ser llegit.

Estem parlant, però, d'un pagès amb els dos peus ben assentats a terra. Guàrdia escriu mentre té alguna cosa per dir o, més exactament, mentre és testimoni d'esdeveniments objectivament mereixedors de ser escrits. El 1659 es firma la pau dels Pirineus, les coses tornen gradualment a la normalitat, les entrades al diari es fan més curtes i eixutes i, finalment, el 1662, cessen del tot. Quan les hostilitats amb França comencen un altre cop el 1667, Guàrdia hi torna, però aquesta serà la seva darrera entrada en aquesta part del diari.

Mentrestant, però, s'han anat produint alguns canvis interessants a l'altra part. Aquí també la nota personal ha anat infiltrant-s'hi gradualment. La seca enumeració de pluges o eixuts i resultats de collites ha començat a alternar, de tant en tant, amb la narració d'incidents que, en principi, haurien hagut d'anar a l'altra part del llibre: els porcs que li roben mentre els tenia a pasturar i que ha d'anar a rescatar; la mort violenta d'algun altre pagès, com «Jaume Daies, dit lo Pixacà», o el seu mateix cunyat, en Roca de Saderra; la persecució, presó, i exe-

cució del cap de miquelets, l'hereu Moncau de Tagamanent; el robatori i recuperació de dues eugues i un rossí. Dit d'una altra manera, la clara distinció que havia existit fins aquí entre les dues parts del llibre (la crònica dels fets històrics i els balanços anyals del mas) esdevé cada cop més boirosa. Guàrdia ja no sap ben bé a quina de les dues ha de consignar certs esdeveniments —els estralls de la pesta, per exemple— i acaba fent-ho a totes dues. És lògic. De la mateixa manera que, en acostar-se el centre dels esdeveniments històrics a la comarca, el mas de la Guàrdia i els seus homes ingressen, amb un paper cada cop més prominent a la crònica d'aquells, els esdeveniments històrics, en reciprocitat, passen a esdevenir fites en la crònica del mas. Cal afegir, però, que això només es produeix en una modesta escala i que la distinció entre les dues seccions es manté en general.

La relativa confusió dels dos nivells té, amb tot, un altre resultat més digne de ser remarcat, i és que Guàrdia comença a considerar com a mereixedors d'inclusió en la seva crònica del mas, al costat de les pluges, nevades, terratrèmols, plagues i grans fites de l'any agrícola, també certs esdeveniments d'ordre personal o familiar, i que, en incloure'ls de vegades s'hi esplaia una mica, donant a les anotacions un to molt lleugerament confessional. La crònica és encara lluny del diari íntim, no cal ni dir-ho, però encara ho és més del cronicó impersonal, i assenyala ja indubtablement cap a aquell. Penseu sobretot en les breus relacions de la mort dels fills i de la filla gran. Tinguem en compte que la del primer Segimon només havia merescut un curt i sec afegit a l'anotació del seu naixement en el llibre de comptes. Aquestes altres ja són relatades amb una certa abundància de detalls i a la part de crònica del llibre. El traspàs del fill petit, mort d'una infecció tetànica, és explicada fredament i objectivament: l'accident, els esforços per guarir-lo i les despeses del metge, l'apotecari i l'enterrament. Però el de l'hereu provoca una rara manifestació de sentiment: «he perdut lo que més estimava, fora de ma muller». Més interessant encara és el breu elogi del mort que segueix: «És mort ab molta bona raputasió, que la gent l'an plangut molt. Era fadrí que ell manava casi tot lo timó dels altres fadrins, perquè ell era oma que deia a tot, com era cassar y ballar y sonar lo rabacet y guitarra, y fou tan plangut que los altres fadrins semblava que'ls avían picat lo cap.» Sota aquestes senzilles paraules traspua una combinació d'emocions diverses i contradictòries: l'orgull de pare per les qualitats del desaparegut, la pena d'haver perdut un fill tan ben dotat i el dolor d'haver-lo vist anar-se'n a la flor de la joventut, encara ple de ganes de viure. La referència a la mort de la filla gran, Maria Anna, és més breu i factual: «Fonch la sua mort molt galant, la qual morí a la cuyna, que may pogué astar en lo llit, per causa que ella tania un gran gep a la esquena que no la dexava respirar...» No costa gaire, però, d'endevinar-hi l'amor paternal. Si en el cas de l'hereu la pena era matisada i, en part, mitigada per l'orgull, en el de la filla s'hi barreja la compassió per la tara física i per l'escreix de patiment que aquesta comportava. Sobre aquesta qüestió de l'amor de pare, recentment de moda com a tema d'investigació històrica, han estat dites bestieses molt considerables que demostren en els historiadors moderns menys sensibilitat encara que la poca que atribueixen als objectes del seu estudi. Em temo que hom confon amb massa facilitat la dificultat d'expressar el sentiment (dificultat que augmenta quan es tracta de fer-ho per escrit) amb la seva absència. El seu dolor i el seu amor pels morts, Guàrdia els manifestava com podia: fent-los a tots, per exemple, la caixa amb les seves pròpies mans, com ell mateix ens explica. Amb les eines i la fusta era potser més hàbil que no pas amb les paraules. Però si en aquestes, malgrat tota la seva poca traça, no hi sabem captar, per un malentès positivisme, la càrrega sentimental, la culpa és nostra, no d'ell.

Una altra història molt interessant, en aquest sentit, és la del seu propi accident. Guàrdia ens explica que ha caigut de dalt de tot d'un paller i que, malgrat la gran alçada i la seva edat (seixanta-tres anys, tres mesos i dos dies), n'ha eixit miraculosament indemne. «Miraculosament» és la paraula exacta: s'ha salvat perquè al matí, en sortir de casa, s'havia encomanat com de costum a la Santíssima Trinitat i «l'oma que dirà de bon cor "lloada sia la Santíssima Trinitat, Para, Fill y Asperit Sant, tres persones y un sol Déu" y regoneixerà a Déu per Criador, que en tot aquex dia no pendrà mal pus». Guàrdia ha fet tot seguit el que cal fer en aquests casos: ha encarregat un ex-vot i l'ha dut a l'església de Santa Maria de Corcó, «en acció de gràsias y perquè tothom ho entenga». Però ha fet més. Ha fet el que un altre pagès no hauria fet i el que ell mateix tampoc no hauria fet uns anys abans, quan encara no tenia l'experiència de «fer» el seu llibre: perquè «tothom ho entenga» també, ho ha deixat escrit. La seva breu relació és exactament un exemple, en tot el sentit que el terme té en la literatura culta medieval.

C'est en forgeant qu'on devient forgeron, diuen els francesos, i escrivint el seu llibre Guàrdia ha acabat convertint-se, guardades totes les distàncies que calgui, en un escriptor. Ha començat enregistrant només, per a la seva preservació de cara a la posteritat, les fites anyals de la vida del mas, com un pur testimoni neutre, simple instrument d'aquesta preservació. Després ha ampliat el seu paper al de cronista dels excepcionals esdeveniments històrics que han afectat el seu país. La seva funció era encara imparcial i passiva. Quan aquests mateixos esdeveniments han començat a tocar-lo de prop, la seva pròpia presència s'ha introduït a la crònica, però només com un actor molt secundari i com un testimoni. Però al final ha acabat escrivint, ni que sigui ocasionalment, sobre ell mateix. Ens ha explicat fets trivials de la seva vida, vàlids ja no pel seu valor de fites en la història del mas i del país, sinó com a fets viscuts: la pèrdua de dues eugues, el gat que es torna foll i mossega un dels fills; ens ha comunicat els seus sentiments: la seva indignació davant la ingratitud d'un criat, el seu dolor per la pèrdua dels que estimava; ens ha donat una petita lliçó de moral pràctica amb l'ajut d'un exemple avalat per la seva experiència personal. En un mot, s'ha anat abocant ell mateix en el seu llibre. Amb tota la reticència d'un home convençut de la seva escassa importància, agreujada per les seves dificultats d'expressió. Estem parlant d'un pagès semianalfabet d'un poblet català del segle disset, no de Jean-Jacques Rousseau. Però em sembla evident que, cap al final del seu diari —i de la seva vida—, el corcò de comunicar-se amb els altres, no solament d'enregistrar fets externs amb objectivitat, d'expressar-se, per escrit, ell mateix, com a individu, s'havia apoderat d'ell.

Cal no perdre, és clar, el sentit de les proporcions. El diari era, sens dubte, una preocupació molt secundària per a Guàrdia, que tenia altres feines molt més importants a fer. Sovint devien passar mesos sense que hi escrivís res. Però també és clar que se l'estimava, el seu llibre, que n'estava orgullós. Que se'l mirava una mica, al capdavant, com tot escriptor es mira les seves obres. El diari mateix ens ho diu, algun cop. Quan, en els moments més greus de la guerra, el vicari de Santa Maria de Corcó ha de refugiar-se durant uns dies al mas, Guàrdia li demana o li permet que sigui ell qui expliqui els fets al diari. Els editors creuen que és Guàrdia qui dicta i el vicari li fa d'amanuense, però jo diria que els mots són del segon i no del primer: no és només la lletra i l'ortografia que milloren, sinó també la sintaxi. És inútil d'especular sobre les raons exactes per les quals el vicari va encarregar-se durant aquests dies del diari, però, en canvi, és un fet que Guàrdia va ensenyar-li el llibre, potser cercant l'aprovació d'una persona

culta, hàbil en les arts en les quals ell mateix se sabia un novici. Això només pot indicar, per part seva, una bona mesura d'orgull, ni que fos barrejada, potser, amb una dosi d'inseguretat, en la seva tasca de memorialista. El que és més interessant, però, és que al foli 55v, un dels escrits pel vicari, hi ha un afegit al marge («Y aquex dia me robaren las gallinas») que és, segons Antoni Simon ha tingut l'amabilitat de comunicar-me, de la mà de Guàrdia. Un quant temps més tard, doncs, quan el vicari ja havia tornat a la rectoria, Guàrdia va tornar-se a llegir el tros que aquell havia escrit i no va poder estar-se d'afirmar, per mitjà d'aquest afegitó, que, malgrat aquest interludi, l'«autor» del diari era ell, que aquest era el «seu» llibre. També hi ha algun indicatiu que Guàrdia se'l rellegia algun cop, el diari, i això també em sembla significatiu. El 1639 —abans, doncs, d'haver dividit la seva crònica en dues seccions— Guàrdia inicia la relació de l'any amb la notícia del setge i batalla de Salses, on, ens explica, van morir molts catalans, i afegeix: «y tots pagats de nostros dinés». Antoni Simon em diu que no hi ha cap evidència física (diferències en la tinta o la lletra) que permeti d'assegurar-ho, però em sembla més que probable que el que segueix immediatament hi va ser incorporat un quant temps, potser anys, després: «ab tot axò aladoras teníam prou dinés». Rellegant el fragment anterior força temps més tard, Guàrdia no devia poder evitar de fer-se la reflexió que aleshores no s'imaginaven com havien d'empitjorar encara les coses. I aquest cop, probablement perquè l'anotació següent començava a l'altre foli i en aquest encara hi quedava una mica d'espai en blanc, va consignar-la, la seva reflexió, succintament, per escrit. «També són vinguts los fransesos per nostra Catallunya», escriu en una altra ocasió, i afegeix: «com més clarament se dirà». Es refereix, naturalment, a l'altra secció del llibre, on aquests fets són, efectivament, tractats amb més detall. És important, però, que, per un moment, oblidant la seva modèstia habitual, ha imitat els autèntics escriptors i ha adoptat una fórmula d'autor. Tot plegat no són sinó indicis lleugers i dispersos, però que semblen revelar que entre Guàrdia i el seu llibre s'havia anat desenvolupant una relació complexa i d'una certa intensitat. No ben bé la mateixa que es dona entre un autor literari i la seva obra, però sí d'un caràcter semblant. Guàrdia havia acabat abocant-hi molt del seu. El mínim que es mereix de nosaltres, doncs, és que no ens limitem a explotar el seu diari com a una simple «font», sinó que ens esforcem per sentir la seva pròpia veu i endevinar una mica l'home que ens parla així a través dels segles i, pel seu mitjà, els altres homes com ell.

Sobretot tenint en compte les enormes dificultats que Guàrdia va haver de vèncer. Jo escrio això assegut en una còmoda cadira giratòria, damunt una taula de despatx ben il·luminada. Ho he escrit primer a mà, amb un bolígraf, i ara ho passo a màquina —d'altres col·legues més avançats ho fan directament amb un processador de textos. Si el que he escrit no m'acaba de fer el pes, ho estripo i torno a començar. El paper rai... I aquesta és la meua feina. No en sé fer d'altra. Quan i en quines condicions escrivia Guàrdia, que era un pagès? Hem de fer un esforç per imaginar-ho. I aquestes eren les dificultats físiques. Hi havia, a més, les culturals. Amb quina base comptava per a «fer» el seu llibre? La seva formació era sens dubte molt elemental, encara que sòlida. Sabia llegir i escriure, òbviament, i les quatre regles, i això ho sabia bé. La seva escriptura, si hem de jutjar pel facsimil de la primera plana, era clara i força fluida: no lligava totes les lletres, però és evident que tampoc no escrivia penosament, caràcter per caràcter. Em sembla que podem dir que havia de concentrar-s'hi, però que no li costava un esforç excessiu. La seva ortografia és força regular i la sintaxi és bàsica, però no està gens malament. Hi ha torpeses, però no incoherències. El seu text

és sempre entenedor. Només cal comparar-lo amb el diari del Perai, que els editors han reproduït en apèndix, per veure que Guàrdia era un home que podia expressar-se més que mitjanament bé per escrit. Hom diria que la família, pagesos benestants, potser amb parents clergues o curials (n'era un el notari Joan Francesc Torrellebreta, que va tramitar els capítols matrimonials del nostre personatge i duia el mateix cognom que el seu pare?), tenia un cert respecte per la cultura i donava als fills, si més no als mascles, una educació bàsica decent. Antoni, que heretarà el mas i continuarà d'una manera irregular el diari, no escriu tan bé com el vell Guàrdia, però tampoc no ho fa malament, i li agrada d'exercir i exhibir la seva habilitat a resoldre problemes de regla de tres. El segon fill, el que va morir de tètanus, estudiava gramàtica i es preparava per a ingressar a l'estament eclesiàstic. En termes d'una família pagesa del disset, la del mas de la Guàrdia sembla força culta.

És difícil de ser més precís i, sobretot, d'esbrinar quina podia ser la cultura *literària* del nostre home. Una críptica anotació («Aquest any de 1636 és astada una anyada molt mala, que primerament vàrem fer la comèdia al terser diumenja de abril, y après sa posà a ploura, que va durar més de un mes y mix que no treballàrem un jornal complit») sembla indicar l'existència d'un costum local de representar una comèdia, sens dubte de sants, probablement amb una intenció ritual propiciatòria, si més no residual. I llibres? N'hi havia algun, al mas? En llegia alguna vegada Joan Guàrdia? El diari, malauradament, no conté gairebé cap referència en aquest sentit. Només una, molt indirecta, però curiosa i interessant. El diari conté alguns castellanismes, no massa, sobretot si el comparem amb la literatura culta coetània. En conjunt, em sembla impossible de dir si algun és d'origen literari. Però n'hi ha un de molt estrany. Només surt dues vegades. En el balanç de l'any 1637, parlant del setge de Leucata, Guàrdia escriu: «Ítem aquest any havem vist cosas nunca vistas...» El 1640, ens explica més endavant, va fer molta tramuntana i van caure totes les glans, «cosa nunca vista». Fora d'aquests casos, Guàrdia usa sempre *mai*. És evident, doncs, que el castellanisme no és «nunca», sinó l'expressió sencera «*cosas nunca vistas*». I això em sembla indicar una certa familiaritat amb la literatura de consum popular de romanços sobre grans trasbalsos històrics, esdeveniments portentosos, cometes, terratrèmols, crims esgarrifosos, on aquesta expressió és típica. Tret d'això, només podem fer suposicions. La relativa correcció amb què s'expressa permet de conjecturar que la lectura —de romanços i papers solts com aquests, de llibres de devoció també, probablement—, si no un hàbit, tampoc no devia ser-li una activitat totalment estranya. Això és tot.

Arribo així al final d'aquestes apressades i superficials notes, que no esgoten ni de molt la riquesa del diari. Les seves planes revelen també moltes coses sobre l'actitud de Guàrdia respecte als esdeveniments històrics concrets que relata. Crec també que contenen prou material per a estudiar el que, manllevant un terme de Hobsbawm, podríem anomenar el protonacionalisme de la nostra pagesia del disset: Guàrdia, per exemple, usa el mot «pàtria» almenys un cop. Els nostres historiadors de la llengua tenen en el diari un riquíssim filó que haurien d'explotar. Hom hi podria estudiar també l'extensió i els límits del món d'aquest pagès. És un món petit, però no tant com hom podria sospitar, i, alhora, és obert i receptiu. L'autor es mou amb familiaritat per tota la Catalunya Vella i té una idea general, però força clara, de tota la geografia catalana; i a aquest racó dels altiplans interiors arriben, amb més o menys retard i distorsió, ecos i notícies d'esdeveniments polítics força allunyats. També em sembla interessant i valuosa per als historiadors la sensibilitat que demostra Guàrdia per les fluctua-

cions en el valor de la moneda: a partir d'un cert moment, sobretot, el tema esdevé gairebé una obsessió per a ell. Però tot això depassa de molt les meves capacitats. Jo he volgut limitar-me a examinar el diari —i encara d'una manera superficial i molt poc sistemàtica— des del punt de vista de la història de la literatura. Normalment, els textos d'aquesta mena són ignorats pels especialistes del ram, que es neguen fins i tot a considerar-los com a literaris. No he vist mai que ningú ho justifiqués, ni tan sols que cregués que calia fer-ho. Però, deixant de banda aquesta qüestió de principi —què és literatura?—, l'estudi d'una obra com el diari de Joan Guàrdia és interessant per una raó molt concreta. Com que els qui ens guanyem la vida escrivint i fent classes sobre el tema hi tenim un interès molt especial i duem l'aigua al nostre molí, el que convencionalment se sol considerar com a literatura rep una atenció desproporcionada al seu abast social. La veritat és que els qui llegeixen aquesta mena d'obres són quatre gats. Ja que es tracta del segle XVII, a quanta gent arribaven, no dic l'*Ateneo de grandesa* de Romaguera, sinó els versos de Fontanella o Francesc Vicent Garcia? Aquests textos ens revelen els interessos i les preocupacions d'una petitíssima minoria. El diari de Guàrdia, en canvi, ens permet d'entrellucar la mentalitat d'un sector social molt més ampli. I ens obliga també a plantejar-nos certes qüestions importants que la literatura culta deforma o amaga. Què empeny els homes a voler expressar-se per escrit? Quins nous horitzons, quines amplïades possibilitats d'exploració del món i d'autoconeixement obre l'accés a l'escriptura? Com transforma els homes i la societat, aquest accés? No he pretès pas de respondre a aquestes preguntes. Però si he donat algunes pistes i, alhora, he desvetllat en algú les ganes de llegir aquest text tan modest i tan ple d'interès humà, ja em donaré per ben satisfet.

JOAN-LLUÍS MARFANY

Nota. Antoni Simon i Tarrés m'ha resolt diversos dubtes sobre punts foscos del manuscrit. No sé què admiro més: la seva paciència o la seva rapidesa. A més a més, ha tingut la gentilesa de llegir-se tot l'article, cosa que també ha fet Jaume Torras. Vull fer constar el meu agraïment a tots dos. No cal dir que jo sóc l'únic responsable de tots els defectes que conté el treball.